

integrazioni che poi, raccolte insieme, potrebbero costituire il valido motivo per una nuova edizione: gli specialisti di storia bizantina sono tutti invitati a collaborare, per il campo di cui ciascuno ha competenza specifica, alla più perfetta e completa riedizioni di questa *coraggiosa* opera.

Università di Messina

O. PARLANGÈLI

Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Εισαγωγή εις την Βυζαντινήν φιλολογίαν, τόμος α', τεύχος α', έκδοσις β'. Ἀθῆναι 1956, σ. 166.

Ὁ καθηγητῆς Ν. Β. Τωμαδάκης ἔξαντληθείσης τῆς α' ἐκδόσεως τῆς Εἰσαγωγῆς εις τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν προέβη εις ἀναθεωρημένην καὶ προσηξημένην β' ἔκδοσιν τοῦ πρώτου μέρους τοῦ α' τόμου.

Τοῦ τεύχους προτάσσεται πρόλογος τῆς β' ἐκδόσεως, εἰς τὸν ὅποιον ἀναφέρονται οἱ λόγοι τῆς ἐπανεκδόσεως τοῦ α' τόμου. Ἀκολουθεῖ ὁ πρόλογος τῆς α' ἐκδόσεως. Τὸ τεύχος περιλαμβάνει δύο μέρη, ἕκαστον ὑποδιαιρούμενον εἰς κεφάλαια.

Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ πρώτου μέρους δίδονται γενικοὶ ὀρισμοὶ τῆς φιλολογίας, γενικῶς ὡς ἐπιστήμης θεωρουμένης, τῆς ὁποίας καθορίζονται τὰ ὅρια, καὶ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας ἐν ἀναφορᾷ τῆς γλώσσης, τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου αὐτῆς.

Εἰς τὸ δεῦτερον κεφάλαιον « Πολιτεία καὶ Φιλολογία » ὁ συγγραφεὺς ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι ὑπόβαθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ φιλολογικὴ τοιαύτη.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον « Ἡ Φιλολογία καὶ ἡ Θρησκεία » ἀναφέρονται οἱ λόγοι τῆς ἀποστροφῆς τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν βυζαντινὸν λόγον καὶ τέχνην, λόγῳ τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν περιεχομένου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν λογοτεχνίαν, ἡ ὁποία ἐν τούτοις ἔχει καὶ αὐτὴ ἐν πολλοῖς χαρακτηριστικὰ θρησκευτικόν.

Εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον « Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς » ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας προσέφερον ὁ ἀρχαῖος κόσμος εἰς τὸ Βυζάντιον διὰ τῆς παραχωρήσεως εἰς αὐτὸ πλοσίου καὶ καλλιεργημένου γλωσσικοῦ ὄργανου, διαμορφωμένων εἰδῶν λόγου καὶ μέσων ἐκφράσεων, δι' ὧν συνεχίζονται αἱ ποικίλαι μορφαὶ τοῦ λόγου καθὼς καὶ περὶ τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου ὑπὸ τοῦ Χριστιανικοῦ Βυζαντιοῦ διὰ τῆς διασώσεως τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ κληρονομίας.

Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ πρώτου μέρους ὑπὸ τὸν τίτλον « Δη-

μοτικὸν στοιχεῖον καὶ λόγιον» ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ Βυζάντιον τὰς δύο γλωσσικὰς παραδόσεις, ἥτοι τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν λογίαν ἀναφέρων καὶ τοὺς λόγους τῆς ὑπάρξεως ἀμφοτέρων.

Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν χαρακτηρίζει τὸ ἔντονον ὕφος καὶ ἡ βαθύτης τῆς σκέψεως τοῦ συγγραφέως. Ὑπερβαίνει δὲ τὰ ὄρια τῆς ἀπλῆς ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως καὶ ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ δεύτερον μέρος, εἰς τὴν *Ἱστορίαν* δηλονότι τῶν *Φιλολογικῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν*.

Τὸ δεύτερον μέρος ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον ὑποδιαιρεῖται ὡς καὶ τὸ πρῶτον εἰς κεφάλαια, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς τὸ πρῶτον «*Γενικά*» ὁ συγγραφεὺς ἐξαίρει τὴν συμβολὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν καὶ ἀναφέρεται εἰς τοὺς τὸ πρῶτον ἐκδώσαντας ἑλληνικὰ βιβλία καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ περὶ τῆς ἐκτυπώσεως τῶν λειτουργικῶν.

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον «*Τουρκοκρατία*» πραγματεύεται περὶ Μάρκου Μουσούρου, Νικολάου Ἀλεμάνου, Λέοντος Ἀλλατίου, τῶν λοιπῶν λατινοφρόνων καὶ ὀρθοδόξων μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, περὶ τῆς συμβολῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν βυζαντινῶν φιλολογικῶν μελετῶν. Ἐν συνεχείᾳ ὁ λόγος περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἱστορικῶν εἰς Γαλλίαν, περὶ τῶν Γάλλων βυζαντινολόγων καὶ περὶ τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην.

Τὸ τρίτον κεφάλαιον ὑπὸ τὸν τίτλον «*Αἱ νεώτεραι φιλολογικαὶ σπουδαὶ*» διαλαμβάνει περὶ τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν καὶ τοῦ Βυζαντίου, περὶ τῆς κοντικῆς, ἐρμηνευτικῆς καὶ ἱστορικῆς σχολῆς, περὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς Βόννης, τῆς πατρολογίας κ.ἄ. σειρῶν, περὶ τοῦ ἱστορισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ εἰς τὰς βυζ. φιλολ. σπουδὰς, περὶ βιβλιογραφικῶν καὶ παλαιογραφικῶν ἐρευνῶν, τοῦ Λάμπρου καὶ τῆς σχολῆς του, περὶ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, τῶν γλωσσολόγων καὶ τῶν κειμένων, τῆς Λαογραφίας καὶ τῆς ἄλλης φιλολογίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ τέταρτον κεφάλαιον «*Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία*» πραγματεύεται περὶ τῆς Θεολογίας—ἐκκλησιαστικῆς γραμματολογίας, ἱστορίας—, περὶ διορθωτῶν καὶ ἐκδοτῶν ὕμνογράφων, περὶ τῆς μελέτης τῆς Ὑμνογραφίας καὶ περὶ τῆς Ἀγιολογίας.

Τὸ πέμπτον κεφάλαιον ὑπὸ τὸν τίτλον «*Αἱ εἰς τὴν Εὐρώπην Βυζ. σπουδαὶ*» πραγματεύεται περὶ τοῦ φροντιστηρίου τοῦ Μονάχου καὶ τῶν γερμανικῶν σπουδῶν ὡς καὶ περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ γενικῶς καὶ Ἀμερικῆ κινήσεως περὶ τὴν βυζαντινὴν φιλολογίαν. Ἄξιον παρατηρήσεως ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ἐν σ. 127, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐν Βατικανῷ βυζαντινῶν σπουδῶν, ἀναφέρεται κακῶς ὅτι ὁ εἰς Βατικανὸν πατὴρ Στέφανος Πελοπίδας Στεφάνου ἐξέδωκε τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη τὸ «*Σύνταγμα τῶν τεσσάρων μαθημάτων*». Ὁ ἐκδῶσας τὸ Σύνταγμα τοῦ Παχυμέρη εἶναι ὁ πατὴρ Ἑλπίδιος Στεφάνου ζῶν ἐν Ἀθήναις.

Τὸ ἕκτον καὶ τελευταῖον κεφάλαιον « Χειρόγραφα καὶ κώδικες » περιλαμβάνει γενικὰ περὶ χειρογράφων κωδίκων, τῆς ὕλης αὐτῶν καὶ τῶν γραφῶν, περὶ Βιβλιοθηκῶν χειρογράφων καὶ καταλόγων αὐτῶν, περὶ Παλαιογραφίας, περὶ καταλόγων ἑλληνικῶν χειρογράφων καὶ τῆς δημοσιεύσεως ἑγγράφων, περὶ συνεδρίων βυζαντινῶν σπουδῶν καὶ περὶ Ἰνστιτούτων καὶ Ἑταιρειῶν. Ἐτυπώθησαν ἰδιαιτέρως τὰ παροράματα τοῦ τόμου.

Τὸ ὅλον ἔργον διακρίνεται διὰ τὸν μεθοδικὸν διαχωρισμὸν τῶν θεμάτων καὶ διὰ τὴν ἔναργῃ διαπραγματεύσειν αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου ὁ συγγραφεὺς εἶναι πλήρως ἐνημερωμένος, καίτοι θὰ ἠδύνατο νὰ γίνουιν βιβλιογραφικαὶ τινες προσθήκαι κατὰ τὴν γ' ἔκδοσιν. Οὕτω π.χ. θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναγραφῆ ἡ ἔκδοσις τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων, νὰ ἀναφέρεται ἡ ἐργασία τοῦ καθηγητοῦ Κ. Λογοθέτου: Ἡ φιλοσοφία τῶν Πατέρων ἢ νὰ γίνεται παραπομπὴ καὶ εἰς ἄλλας ἀναγραφὰς δημοσιευμάτων ὅπως π.χ. τὴν τοῦ Ἰω. Σακελλίωνος ἐν ΔΙΕΕ, τόμῳ 3, 1891, σσ. 579-586. Ἐν τούτοις τὸ ἔργον εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν λέξιν διὰ τὴν βυζαντινὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, διότι εἶναι βοήθημα ἀπαραίτητον οὐ μόνον διὰ τοὺς περὶ τὰ βυζαντινὰ ἀσχολουμένους Ἕλληνας λόγῳ τῆς ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας ἰδία, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ξένους. Ὅθεν ἀνάγκη πᾶσα ὅπως ἐπιτευχθῆ ἡ β' ἔκδοσις καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τοῦ α' τόμου. Εἰς τὴν δ' ἔργον θὰ εἶναι ἐὰν συντομώτατα καὶ ὁ β' τόμος φανῆ, ὥστε νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ μετάφρασις τοῦ ὅλου ἔργου, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι περιζήτητον ὡς παντελῶς μέχρι τοῦδε ἔλλειπον, μέλλει δὲ ν' ἀναπληρώσῃ ἐν πολλοῖς μὴ ὑπάρχουσαν συγχρονισμένην Ἱστορίαν τῆς Βυζαντ. Φιλολογίας.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α. ΛΙΒΑΔΑΡΑΣ

Francois Masai, Pléthon et le Platonisme de Mistra, σσ. 1 + 407, Collection les Classiques de l'Humanisme. Société d'édition « Les Belles Lettres » Paris 1956.

Τὸ ἀνωτέρω ἔργον, ὁμοῦ μετὰ τῶν παλαιότερων ἐργασιῶν τοῦ Λογοθέτου, τοῦ Ἀνάστου, τοῦ Μαμαλάκη κ.ἄ. ἀποτελεῖ ἐν εἰσέτι δεῖγμα τοῦ πάντοτε ζωηροῦ περὶ τὸν Πλήθωνα διαφέροντος.

Τὸ ὅλον ἔργον διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ κεφάλαια. Συμπληροῦται δὲ διὰ πέντε παραρτημάτων ἀναφερομένων κατὰ σειρὰν εἰς τὴν ὀνομασίαν « Πλήθων », τὴν χρονολόγησιν τῶν « Ὑπομνημάτων », τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς τοῦ « ὑπὲρ Λατίνων βιβλίου », τὴν χειρόγραφον παράδοσιν καὶ τὰς τύχας τοῦ « Περὶ Νόμων » ἔργου, τὴν ἀπάντησιν τοῦ Πλήθωνος εἰς τὸ Σχολάριον.